

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ

УДК 658.511:368.03

Герасименко Т. О.,
к.е.н., доц., директор Інституту економіки та фінансів, Львівська комерційна академія, м.
Львів

АНАЛІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Анотація. У статті охарактеризовані основні показники діяльності страхових компаній України за 2014 рік та визначені фактори глобалізаційного характеру, які спричинили їх зміну. Здійснено ідентифікацію бізнес-процесів страхових компаній з урахуванням фінансової спрямованості їх діяльності та напрямів руху грошових потоків у результаті одержання страхових премій, формування страхових резервів і їх розміщення та здійснення страхових виплат. Обґрунтовано, що основними бізнес-процесами страхових компаній є андеррайтинг, формування страхових резервів та врегулювання збитків. Запропоновані напрями аналізу бізнес-процесів страхової компанії, реалізація яких сприятиме побудові гармонійної організаційної моделі та формуванню ефективної ринкової стратегії, яка враховує інтереси зацікавлених у страховому бізнесі сторін та забезпечує безперервність діяльності.

Ключові слова: страхова компанія, управління, ідентифікація, бізнес-процес, аналіз.

Herasymenko T. O.,
Ph.D., Associate Professor, Director of Economics and Finance Institute, Lviv Academy of
Commerce, Lviv

ANALYSIS AS AN EFFECTIVE TOOL OF THE INSURANCE COMPANIES BUSINESS PROCESSES MANAGEMENT

Abstract. The article is devoted to the consideration of the main indicators of insurance companies in Ukraine in 2014 and defining the nature of globalization factors that caused their change. The identification of the insurance companies business processes is done on the basis of the financial direction of their activities and cash flows areas as a result of insurance premiums obtaining, insurance reserves formation and placement and also insurance payments implementation. It is proved that the basic business processes of insurance companies are: underwriting, insurance reserves forming and claims settlement. The analysis of insurance companies business processes directions are proposed on the basis of implementation of harmonious organizational model building and the formation of an effective market strategy which takes into account the interests of the insurance business stakeholders and provides continuity of operations.

Keywords: insurance company, management, identification, business process, analysis

Постановка проблеми. Страховий ринок є одним із фінансових і соціальних інститутів національної економіки, покликаний, з одного боку, сприяти підвищенню соціального захисту населення, зниженню ризиків господарюючих суб'єктів та зменшенню навантаження на бюджет у частині відшкодування збитків від природних і техногенних катастроф, а, з іншого, – виступати важливим джерелом інвестування. Суттєвий вплив на розвиток страхового бізнесу в сучасних умовах, як з точки зору нових можливостей, так і ризиків для учасників і регуляторів ринку, спричиняють глобалізаційні явища і процеси. Їх основними проявами є: загострення конкуренції у зв'язку з більшою при-

сутністю на ньому іноземних страховиків; концентрація капіталу у вигляді поглинання і злиття страхових компаній з подальшим формуванням транснаціональних структур, конвергенція традиційних форм і видів страхових та фінансових послуг і поява на цій основі альтернативного страхування й перестрахування; лібералізація фінансових ринків і т.д. За цих обставин актуалізується питання управління страховими компаніями з точки зору збереження їх конкурентних позицій та забезпечення ефективної результативності основних бізнес-процесів. Дієвим інструментом забезпечення ефективного управління страховими компаніями є аналіз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Діяльність страхових компаній викликає великий інтерес у вітчизняних і зарубіжних дослідників. Дослідженню історії страхування, стану і перспектив розвитку страхового ринку присвячені праці таких науковців, як: В. Базилевич, О. Вовчак, В. Карпенко, О. Козьменко, О. Клепікова, М. Мних, О. Музика, Л. Позднякова, Н. Якимчук та ін. Фінансову стійкість, платоспроможність, ризики та інвестиційну діяльність досліджували М. Александрова, В. Базилевич, В. Бутиріна, О. Заруба, О. Овсак, С. Осадець, Л. Орланюк-Малицька, А. Полчанов, В. Суторміна, Н. Ткаченко, К. Турбіна, В. Фурман та ін. Предметною сферою дослідження таких науковців, як: А. Баранов [1], А. Дрібноход, О. Журавка, А. Супрун, Г. Ярова, Н. Яшина [10] та ін., - є страховий портфель з точки зору тлумачення його суті та висвітлення питань, пов'язаних із його класифікацією, формуванням та управлінням. Моделюванню і реінжинірингу бізнес-процесів та їх інформаційно-обліковому забезпеченню присвячені праці А. Архіпова, О. Віленчука, О. Гаманкової [2], Д. Горюльова [3], О. Клепікової [4], В. Нечипоренко [5], А. Супруна, Р. Хаммера, О. Хохрякова, Дж. Чампі, А. Шевельова [9] та ін. Водночас відсутня методика комплексного аналізу діяльності страхових компаній у цілому та їх бізнес-процесів зокрема, що, своєю чергою, унеможливує формування ринкової стратегії та суттєво збільшує ризик впровадження неефективних організаційних бізнес-моделей і страхових продуктів. Незважаючи на важливість аналітичних досліджень і використання їх результатів управлінням у процесі прийняття рішень, сучасні науковці належної уваги даній проблематиці практично не приділяють.

Постановка завдання. Метою дослідження є ідентифікація бізнес-процесів компанії, яка займається ризиковими видами страхування, та визначення напрямів їх аналізу задля забезпечення інформаційного підґрунтя формування стратегії розвитку страхової компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхові компанії з огляду на специфіку своєї діяльності є одними з найбільш чутливих з-поміж інших суб'єктів господарювання до невизначеності зовнішнього конкурентного та змін внутрішнього бізнесового середовища. Незважаючи на те, що перші страхові компанії як альтернатива радянському Держстраху почали з'являтися в Україні у 1990 році, вітчизняний страховий ринок на сьогодні знаходиться на стадії становлення. На рис. 1 представлена динаміка кількості страхових компаній в Україні за період з 1990 р. до 2014 р.

Найбільш стрімко збільшувалася кількість страхових компаній упродовж 1991-1996 років. У 1997 році їх кількість скоротилася до 241 з 700 у 1996 р. Скорочення кількості страхових компаній стало результатом прийняття 07.03.1996 року Верховною Радою України Закону "Про страхування", який поряд із постановами Уряду та різноманітними інструкціями визначав умови діяльності в сфері страхування. Визначальну роль у зменшенні кількості страхових компаній відіграла вимога щодо збільшення статутного фонду з 5 тис. дол. США до 100 тис. дол. США. (Варто зазначити, що до 1996 р. діяльність страхових компаній регламентував Декрет про страхування від 10.05.1993 р.). Починаючи з 1999 року до 2008 року відслідковувалася стійка тенденція до збільшення кількості страхових компаній. Фінансово-економічна криза та окремі зако-

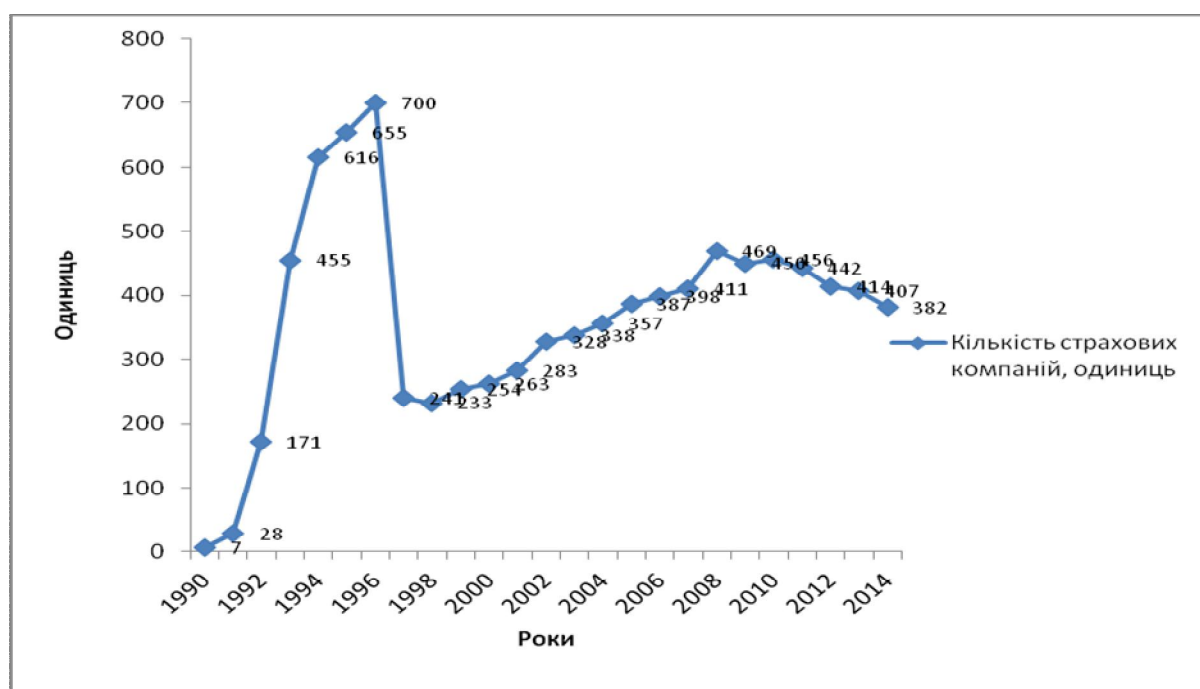

Рис. 1. Динаміка кількості страхових компаній в Україні за 1990-2014 роки [сформовано автором на підставі джерела [8]]

нодавчо-нормативні акти внесли свої корективи у розвиток страхового ринку, призвівши до поступового зменшення кількості страхових компаній, яке спостерігається і до сьогодні.

Однак кількість страхових компаній – це не основний показник розвитку страхового ринку, а швидше за все своєрідний індикатор економічної ситуації в Україні, зокрема та у світі в цілому. Зокрема, за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), страхові компанії України в 2014 році зібрали 18,593 млрд. грн. чистих страхових премій, що на 13,7% менше, ніж у 2013 році; кількість укладених договорів страхування у 2014 році зменшилася порівняно з попереднім на 58,3% (в основному за рахунок укладених договорів із фізичними особами); обсяг чистих страхових виплат зріс на 7,1% – до 4,893 млрд. грн.; страхові резерви страховиків України на 31 грудня 2014 року становили 18,528 млрд. грн., що на 9,6% більше, ніж на аналогічну дату попереднього року (збільшення відбулося за рахунок збільшення резервів компаній зі страхування життя, водночас технічні резерви скоротилися на 0,6% порівняно з аналогічною датою попереднього року); загальний обсяг активів страховиків сягнув 70,261 млрд. грн., що на 5,8% більше, ніж на 31 грудня 2013 року. Зменшення чистих страхових премій і водночас збільшення чистих страхових виплат – це, на наш погляд, ті зміни, які актуалізують проблему ефективного управління страховою компанією.

Одним із базових принципів сучасної управлінської парадигми, здатним забезпечити динамічний розвиток страхової компанії, є процесний підхід. Як зазначено у державному стандарті України “Системи управління якістю. Основні положення та словник”, що є ідентичним перекладом міжнародного стандарту ISO 9000:2000 Quality management systems – Fundamentals and vocabulary, “бажаного результату досягають ефективніше, якщо діяльністю та пов’язаними з нею ресурсами управляють як процесом” [7]. Відповідно, процесний підхід є одним із восьми принципів управління якістю, які найвище керівництво може використовувати для поліпшення показників діяльності організації.

Проблемам процесно-орієнтованого управління та реінжинірингу бізнес-процесів підприємств різних видів діяльності присвячено багато публікацій вітчизняних і зарубіжних учених, однак недостатньо дослідженими залишаються питання, пов’язані з ідентифікацією бізнес-процесів страхових компаній. Водночас основи економічної ідентифікації бізнес-процесів були закладені П. Друкером ще у середині 60-х років ХХ століття.

Варто зазначити, що однозначного тлумачення бізнес-процесу немає. На наш погляд, бізнес-процес – це логічно структурована послідовність необхідних дій, яка, пов’язуючи вхід у систему з виходом із неї, призводить до одержання певного результату. Іншими словами, бізнес-процес передбачає використання на вході певних ресурсів задля одержання на виході конкретних результатів.

На нашу думку, визначенню послідовності необхідних дій, пов’язаних із раціональним використанням ресурсів задля одержання оптимальних результатів, має передувати ідентифікація бізнес-процесів. Ідентифікація передбачає здійснення аналітичної диференціації діяльності страхової компанії як загального процесу на окремі функціональні елементи з метою встановлення взаємозв’язків і взаємозалежностей між ними.

У сучасній науковій думці однозначного підходу до виокремлення бізнес-процесів страхових компаній немає. До прикладу О. Клепікова вважає, що “окремими бізнес-процесами страхування є маркетинг, розробка страхових послуг, продаж, андеррайтинг, врегулювання збитків, оцінка фінансових показників” [4]. На наш погляд, цей перелік не є повним, оскільки не враховує окремі важливі складові страхової діяльності, зокрема формування і розміщення резервів.

На нашу думку, ідентифікація бізнес-процесів страхових компаній повинна відбуватися з урахуванням специфіки їх діяльності. Оскільки страхові компанії є важливим фінансовим інститутом, вважаємо за доцільне фінансову спрямованість їх діяльності розглядати як основну особливість функціонування. Підтвердженням цього є і суворе законодавче регулювання фінансового аспекту діяльності страховиків. Це стосується насамперед дотримання страховими компаніями умов забезпечення платоспроможності, серед яких: а) наявність сплаченого статутного фонду (відповідно до ЗУ “Про страхування” вживається термін “статутний фонд”, а не “статутний капітал” [6]) для страховиків-резидентів або гарантійного депозиту для філій страховиків-нерезидентів, які займаються ризиковими видами страхування, у сумі, еквівалентній 1 млн. євро, а для тих, хто займається страхуванням життя, – 10 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України; б) наявність гарантійного фонду (додатковий і резервний капітал та сума нерозподіленого прибутку) страховика; в) створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань; г) перевищення фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності.

Фінансова спрямованість визначає і основне коло контрагентів, із якими співпрацюють страхові компанії. Володіючи значними обсягами фінансових ресурсів, страхові компанії не можуть ізолювати себе від таких фінансових інститутів, як: банки, інвестиційні фонди, перестраховальні компанії та ін., які, своєю чергою, відіграють вирішальну роль у забезпеченні фінансової безпеки страховиків та опосередковано впливають на результативність їх діяльності.

Надаючи перевагу фінансовій спрямованості діяльності, вважаємо за доцільне в основу ідентифікації та подальшої побудови бізнес-процесів страхових компаній покласти напрями руху грошових потоків: одержання страхових премій – формування страхових резервів і їх розміщення – здійснення страхових виплат. З огляду на зазначене вва-

жаємо, що основними бізнес-процесами страхової компанії є:

- андеррайтинг, результатом якого бачимо формування страхового портфеля;
- формування страхових резервів, результатом якого є їх розміщення;
- врегулювання збитків, результатом якого є здійснення страхових виплат.

Наступним, після ідентифікації бізнес-процесів, важливим завданням є їх аналіз. Аналіз повинен бути спрямованим на *побудову гармонійної бізнес-моделі, яка б максимально враховувала інтереси зацікавлених сторін (клієнтів, власників, потенційних інвесторів), та формування ефективної ринкової стратегії*. Для досягнення даної мети необхідно проаналізувати всі бізнес-процеси і на цій основі сформулювати стратегію розвитку й програму її реалізації, які б підпорядковувалися визначеним страховою компанією цілям.

Одним із найбільш важливих бізнес-процесів страхової компанії є андеррайтинг. Ми погоджуємось із думкою зарубіжних науковців А. Шевельова та О. Хохрякова з приводу того, що “андеррайтинг необхідно розглядати як бізнес-процес функціонування страхової компанії, від якого залежать доцільність та економічна ефективність всіх наступних бізнес-процесів” [9, с. 39]. Реалізація даного процесу передбачає ідентифікацію об'єкта страхування; оцінку та аналіз ризиків, які можуть бути прийнятими на страхування; прийняття на страхування ризиків або їх відхилення; визначення умов договору страхування та вибір адекватного страхового тарифу; встановлення необхідності у перерозподілі ризиків за допомогою перестрахування.

Вирішення поставлених завдань, на наш погляд, повинно відбуватися з урахуванням завчасно одержаних результатів комплексного аналізу зовнішнього і внутрішнього середовищ страхової компанії. Аналіз зовнішнього середовища передбачає дослідження стану і потенціалу страхового ринку та оцінку його кон'юнктури у цілому і за окремими видами страхування задля виявлення можливостей і загроз функціонування страхової компанії. Для цього визначають частки, які займають страхова компанія і компанії-конкуренти на ринку відповідних видів страхування; досліджують попит на окремі страхові послуги та виявляють частки потенційних клієнтів за ними. Аналіз внутрішнього середовища спрямований на виявлення сильних і слабких сторін діяльності страхової компанії задля визначення конкурентного потенціалу. Він передбачає дослідження організаційної структури і напрямів діяльності страхової компанії; вивчення динаміки таких ключових показників, як: страхові суми, премії, резерви та виплати, кількість ліцензованих видів страхування та укладених договорів; частки прийнятих і переданих на перестрахування зобов'язань у загальному обсязі страхових операцій; рівень платоспроможності, рентабельності тощо та дослідження факторів, які вплинули на їх зміну; розробку заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування.

Результатом андеррайтингу як бізнес-процесу є формування страхового портфеля відповідно до стратегії розвитку компанії. Однозначного трактування страхового портфеля серед науковців немає, водночас всесторонньо питання його суті та класифікації досліджені Н. М. Яшиною [10]. На сьогодні науковці тлумачать його як сукупність страхових ризиків, які приймаються на страхування; фактичну кількість застрахованих об'єктів або кількість договорів страхування; обсяг страхових премій, отриманих страховиком за укладеними договорами страхування; загальну величину страхових сум тощо. На наш погляд, страховий портфель – це фінансові зобов'язання страховика (загальна величина страхових сум) за укладеною сукупністю договорів.

Управління страховим портфелем, на нашу думку, повинно базуватися на результатах його постійного моніторингу, лівову частку в якому має займати аналіз. Насамперед мова йде про оперативний аналіз параметрів страхового портфеля та оцінку його ефективності. Ретроспективний аналіз страхового портфеля має бути спрямований на дослідження динаміки прийнятих страховою компанією ризиків як у цілому, так і у розрізі видів страхування, а також на виявлення та оцінку факторів, які спричинили трансформацію страхового портфеля, насамперед негативну.

Наступним, після андеррайтингу, є процес формування страхових резервів, результатом якого має стати їх розміщення. “Страхові резерви утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестрахування)” [6]. Оскільки однією з умов забезпечення платоспроможності, якої відповідно до ст. 30 Закону України “Про страхування” повинні дотримуватися страховики на будь-яку дату, є перевищення фактичного над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності, виникає необхідність в оперативному аналізі як страхових резервів, так і платоспроможності. Причому такий аналіз з метою запобігання небажаним відхиленням та дотримання законодавчих норм повинен бути щоденним. Ще більшої ваги набуває аналіз у процесі прийняття рішень щодо розміщення страхових резервів. Відповідно до ст. 31 Закону України “Про страхування” кошти страхових резервів (технічних) повинні розміщуватися з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності, диверсифікованості та мають бути представлені активами таких категорій, як: грошові кошти на поточному рахунку; банківські вклади (депозити); валютні вкладення згідно з валютою страхування; нерухоме майно; акції, облігації, іпотечні сертифікати; цінні папери, що емітуються державою; права вимоги до перестраховиків; інвестиції в економіку України за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України; банківські метали; готівка в касі в обсягах лімітів залишків каси, встановлених НБУ [6]. З огляду на це аналіз покликаний забезпечити підготовку альтернативних варіантів розміщення сформованих страхових резервів задля прийняття оптимальних управлінських рішень.

Нерозривно пов'язаний із аналізом і такої бізнес-процес, як врегулювання збитків. На наш погляд, його аналіз повинен бути спрямований на виявлення тенденцій зміни обсягів страхових відшкодувань як у цілому в компанії, так і у розрізі видів страхування. Дослідження процесу врегулювання збитків має проводитися у контексті вивчення таких показників, як страхові суми та страхові премії і фінансовий результат діяльності. Тобто максимально повинен бути забезпечений комплексний підхід.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, вважаємо, що ідентифікація основних бізнес-процесів є забезпечувальним аргументом впровадження процесно-орієнтованого управління страховими компаніями, здатного забезпечити їх динамічний розвиток.

З урахуванням основної особливості функціонування страхової компанії – фінансової спрямованості, нами визначені бізнес-процеси: андеррайтинг; формування страхових резервів та врегулювання збитків, в основу ідентифікації яких покладений напрям руху грошових потоків, та запропоновані напрями їх аналізу як складової управління та інструмента підвищення ефективності бізнесу. Здійснення аналізу виокремлених бізнес-процесів страхової компанії створює інформаційне підґрунтя для побудови ефективної бізнес-моделі з чітко сформованою стратегією, яка забезпечує безперервність діяльності і враховує інтереси зацікавлених у страховому бізнесі сторін. Методикам аналізу окремих бізнес-процесів страхової компанії будуть присвячені наступні публікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Л. Методологічні основи управління ризиками страхової компанії [Текст] // А. Л. Баранов. – Фінанси, облік і аудит. – 2014. – Вип. 1 (23). – С. 22-34.
2. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика [Текст] : монографія / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.
3. Горюлев Д. А. Основы бизнес-процессов и страховой андеррайтинг [Текст] : учеб. пособие / Д. А. Горюлев. – СПб. : СПбГУЭФ, 2012. – 80 с.
4. Клепикова О. А. Ситуаційне моделювання бізнес-процесів страхової організації [Текст] / О. А. Клепикова // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2010. – № 5. – С. 55-59.
5. Нечипоренко В. І. Операційно-фінансовий аналіз в діяльності страховика. Уроки кризи [Текст] / В. І. Нечипоренко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – 2011. – № 126. – С. 19-21.
6. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/>.
7. Системи управління якістю. Основні положення та словник [Електронний ресурс] : держав-

ний стандарт України. – Режим доступу : <http://nads.gov.ua/sub/data/upload/publication/chernovytska/ua/6337/9000-2001.pdf>

8. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.

9. Шевелев А. Е. Модель учета бизнес-процессов, влияющих на непрерывность деятельности страховой компании [Текст] / А. Е. Шевелев // А. С. Хохряков. – Вестник ЮУрГУ. – 2012. – № 22. – С. 36-41.

10. Яшина Н. М. Классификация типов страхового портфеля по видам финансовой устойчивости [Текст] / Н. М. Яшина // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2013. – № 8. – С. 75-79.

REFERENCES

1. Baranov A. L. Metodolohichni osnovy upravlinnia ryzykamy strakhovoi kompanii [Tekst] // A. L. Baranov. – Finansy, oblik i audyt. – 2014. – Vyp. 1 (23). – S. 22-34.
2. Hamankova O. O. Rynok strakhovykh posluh Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka [Tekst] : monohrafiia / O. O. Hamankova. – K. : KNEU, 2009. – 283 s.
3. Gorulev D. A. Osnovy bizness-processov i strahovoy anderrajting [Tekst] : ucheb. posobie / D. A. Gorulev. – SPb. : SPbGUJEF, 2012. – 80 s.
4. Klepikova O. A. Sytuatsijne modeliuвання biznes-protsesiv strakhovoi orhanizatsii [Tekst] / O. A. Klepikova // Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohij ta dyzajnu. – 2010. – № 5. – S. 55-59.
5. Nechyporenko V. I. Operatsijno-finansovyj analiz v diial'nosti strakhovyka. Uroky kryzy [Tekst] / V. I. Nechyporenko // Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni T. Shevchenka. – 2011. – № 126. – S. 19-21.
6. Pro strakhuvannia [Elektronnyj resurs] : Zakon Ukrainy. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/>.
7. Systemy upravlinnia iakistiu. Osnovni polozhenia ta slovnyk [Elektronnyj resurs] : derzhavnyj standart Ukrainy. – Rezhym dostupu : <http://nads.gov.ua/sub/data/upload/publication/chernovytska/ua/6337/9000-2001.pdf>
8. Ofitsijnyj sajт Derzhavnoi komisii z rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.dfp.gov.ua>.
9. Shevelev A. E. Model' ucheta biznes-processov, vlijajushhij na nepreryvnost' dejatel'nosti strahovoj kompanii [Tekst] / A. E. Shevelev, A. S. Hohrjakov // Vestnik JuUrGU. – 2012. – № 22. – S. 36-41.
10. Jashina N. M. Klassifikacija tipov strahovogo portfelja po vidam finansovoj ustojchivosti [Tekst] / N. M. Jashina // Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamental'nyh issledovanij. – 2013. – № 8. – S. 75-79.